

ВЕСНА РАДОЈЕВ
Музеј Николе Тесле,
Београд

УДК 027.2

ЛИЧНА БИБЛИОТЕКА НИКОЛЕ ТЕСЛЕ

Сажетак: У чланку се расправља о настанку Теслине личне библиотеке, њеном садржају, степену обраде библиотечког материјала, начину чувања и презентације. Указује се на значај фонда за самог Теслу и његов живот и рад, а са друге стране – како садржај библиотеке може помоћи истраживачима који проучавају дело великог научника. Биће речи и о професионалној обради фонда, као и о начину да се он сачува за касније генерације корисника.

Кључне речи: Никола Тесла, монографске публикације, серијске публикације, новински исечци, обрада

Када је Никола Тесла преминуо 7. јануара 1943. године у Њујорку, једини наследник његове заоставштине постао је Сава Косановић, син Теслине сестре Марице. По Теслиној жељи, заоставштину је његов сестрић пренео у Београд 1949. године, а Музеј који носи име великог научника и проналазача основан је одлуком Владе ФНРЈ 5. децембра 1952. године. Теслину заоставштину су чинили лични предмети, инструменти и уређаји, архивска грађа и библиотека.

Структура фонда и обрада

Библиотечки материјал може се поделити у три групе: *монографске публикације, серијске публикације и исечци из штампе* и о сваком од ових сегмената биће речи појединачно. Мада је Музеј почео с радом још 20. октобра 1955. године, први датум за који се може узети обрада библиотечког

фонда је 21. јануар 1963, када је почело инвентарисање монографских публикација. Изгледа да је и пре инвентарисања оформљена картотека са основним подацима о монографским публикацијама, која се није заснивала на тада важећим библиотечким правилима каталогизације. Књиге су сигниране ознакама које су се састојале од комбинације римских бројева и слова, при чему су бројеви представљали предметне ознаке (дванаест група), а слова – језик публикације. Такво сигнирање је напуштено приликом инвентарисања, па је књигама додељиван *numerus currens* као сигнатура. Овај начин сигнирања задржан је и при каснијој обради. У првобитну „каталогизацију“ спада и руком писана нека врста аналитичке обраде чланака из часописа и пописа наслова периодике. Не може се порицати извесна информативна вредност ових пописа, но праве каталоге ова библиотека није имала. Узрок оваквог начина обраде личног фонда Николе Тесле може се пронаћи, пре свега, у недостатку стручно оспособљеног особља за рад у библиотеци, а не у недостатку добрих намера, прилежности и воље да се на најбољи начин библиотека уреди и презентира јавности.

Ако се упореде књиге инвентара и првобитне картотеке-каталози са данашњим стањем фонда, може се утврдити да неке монографске публикације недостају, и то: 4 монографске публикације пописане у књизи инвентара и 13 наслова књига из првобитних картотека. Грешком су инвентарисане и две публикације, власништво других институција. Све ово утврђено је током прве ревизије библиотеке Николе Тесле.

Прво стручно сређивање личне библиотеке Николе Тесле почело је тек 1997. године, када је, на позив тадашњег директора Музеја, Бранислава Поповић, библиотекар саветник у пензији, сачинила елаборат о томе шта и како треба предузети ради сређивања ове грађе. Сам рад на сређивању библиотеке траје – уз прекиде – до данас.

Пошто је утврђено да нису ни све публикације инвентарисане, најпре су сигниране и инвентарисане преостале књиге и часописи (треба напоменути да се повремено још увек проналазе публикације које су се затекле међу архивском грађом чија је обрада у току и које се прикључују библиотеци, тако да се још увек не може са извесношћу говорити о коначном бројчаном стању фонда). Исправљене су грешке у сигнирању и све је припремљено за израду каталога која је почела тек 2001. године набавком компјутерског програма БИБЛИО и обрадом монографских публикација из Теслине библиотеке истовремено за абецедни, предметни и стручни каталог. Сматрајући да библиотека нашег највећег научника заслужује и најбољу могућу обраду, каталожка обрада је најдетаљније описала све карактеристике публикација, укључујући и посвете у књигама које је Тесла добио, као и њихово физичко стање. Каталог монографских публикација је објављен као CD-ROM, са могућношћу претраге по предмету (на српском и енглеском језику), по аутору, наслову, издавачу и години издања. Каталог садржи и податке о

Музеју, биографске податке о Тесли, а каталошки део је богато илустрован снимцима књига, посветама, преписком и цитатима из конкретних публикација који се односе на Теслин живот и рад. Припрема се ново издање каталога, које ће обухватити и новопронађене публикације. Овај каталог доступан је корисницима и на интернет страници Музеја, али ту се може претраживати само по предмету.

Према сада утврђеном стању, у Теслиној библиотеци налази се 905 наслова монографских публикација; од тог броја 1172 чине први примерци, а 232 су дупликати.

Што се тиче серијских публикација, оне су обрађене у програму НИ-БИС, пошто нови компјутерски програм XP Professional није могао да се користи код библиотечког програма БИБЛИО. Примењени су исти принципи као и код обраде монографских издања, а припрема се и CD-ROM направљен на исти начин, са илустрацијама у виду скенираних насловних страна и чланака из часописа и преписке.

Часописа и новина има 347 наслова, па иако се чини да је то велики број, многи наслови имају само један број или тек неколико, а веома је мали број оних који имају комплетна годишта, пошто је Тесла чувао само оне примерке који садрже чланке које је сам писао, чланке и интервјуе о њему самом или прилоге који су га интересовали. С друге стране, уколико је у неком часопису био објављен чланак који је Теслу веома занимао, у библиотеци је сачувано више примерака тог броја периодике. Мали број примерака периодике по наслову отежао је каталошку обраду, али могућности интернета и претраге каталога значајних светских библиотека омогућили су да се и овај посао оконча на задовољавајући начин.

Сасвим је занемарљив број часописа који су укоричени, тако да је њихова заштита један од приоритетних послова.

Веома бројни исечци из штампе, због кратког века трајања новинске хартије, морају најпре да се заштите, а тек онда може да се почне с обрадом. О њиховом значају за истраживаче Теслиног живота и рада биће касније речи. Тачан број новинских исечака није могуће саопштити, пошто још нису обрађени. Велики део је улепљен, у за то специјално припремљене, књиге укоричене још у Теслино време, али постоји и много клипинга који нису сређени. Теслине секретарице су по његовом налогу исечке средиле по темама, а у оквиру њих хронолошки, тако да имамо књиге исечака које се односе, на пример, на електромоторе, хидроцентралу на Нијагари или на добијање озона. Треба нагласити да се међу овим исечцима не налазе само чланци из дневне штампе и ревија, како је то уобичајено, већ и комплетни прилози (на више страна – праве мале свеске) из научних часописа.

Већи део Теслине библиотеке чине публикације на енглеском језику – око 70 % монографских и 80 % серијских публикација. Остали заступљени језици су: српски/хрватски/српскохрватски, немачки, француски, а има пу-

бликација и на италијанском, шпанском, пољском, чешком... Ако се зна да је Тесла био полиглота, онда овај податак не треба нимало да чуди. Што се тиче година издања, најстарија књига је из 1720, а најновија из 1942; најстарији број часописа датира из 1892, а најновији такође из 1942; клипинзи обухватају период од 1888. до Теслине смрти 1943. године.

Садржај Теслине библиотеке

Када данас посматрамо садржај Теслине библиотеке, са сигурношћу можемо тврдити да она није увек овако изгледала. Међу архивском грађом пронађени су оригинални пописи његове библиотеке који су највероватније прављени двадесетих година прошлог века (пошто су то године издања најновијих књига на списковима). Сами спискови су занимљиви са становишта библиотекара, пошто их има са публикацијама сређеним абецедно, по предмету и топографски. Да ли је на овакав начин обраде утицало и Теслино „библиотечко искуство“ не може се са сигурношћу тврдити, али треба подсетити на један цитат из његовог аутобиографског текста *Моји изуми*: „Само што сам завршио школовање у Реалној гимназији, савладала ме је опака болест или – боље рећи – више њих, и моје здравствено стање је постало тако критично да су и сами лекари дигли руке од мене. У том периоду могао сам непрекидно да читам, набављао сам књиге из Јавне библиотеке која је била запуштена и **мени је било поверено да разврставам књиге и израђујем каталоге**“.¹ Ови пописи су занимљиви и зато што помоћу њих може да се утврди којих публикација више нема у Теслиној библиотеци каква је нама данас позната. Осим неких ранијих издања техничких приручника, на тим пописима се налазе пре свега дела из филозофије којих сада нема у фонду.

Пошто се на основу списка може несумњиво закључити да је неке публикације увек држао и у радним просторијама, основана је претпоставка да је део библиотеке нестао и у пожару Теслине лабораторије још 1895. године.

(а) Монографске публикације

Међу књигама најбројнији су технички приручници, књиге из науке (од астрономије до тада најновијих физичких теорија, од хемије до медицине, од балистике до нутриционизма). Желећи да буде у току научних и тех-

¹ Cf.: Никола. Тесла, *Моји изуми*, Београд, 2003.

ничких информација, Тесла је често набављао и нова издања књига које је већ поседовао. Тесла – полиглот – у својој библиотеци чува речнике и граматике од којих је свакако најлепши Вебстеров речник енглеског језика (*Webster's New International Dictionary of the English Language, vol. 1 and 2, 2nd ed., unabridged*), издање из 1941. године у два тома увезана у кожу, на преко 3200 страна великог формата.

Дијапазон књижевних дела такође је широк: има и наших и страних писаца – од Ракића, Дучића, Нушића и народне поезије, до Волтера, Манцонија, Леопардија и Фенелона (Voltaire, Manzoni, Leopardi, Fénelon). Живописни календари и алманаси најчешће садрже пригодне чланке поводом Теслиних годишњица. Иако не превише бројне, публикације које се баве разним уметностима, било да су то луксузни позоришни програми или књиге које садрже репродукције уметничких дела и каталози изложби, сведоче о ширини Теслиних интересовања. У његовој библиотеци могу се наћи и транскрипти судских спорова у којима је Тесла учествовао ради заштите патентних права, а постоји и приличан број каталога произвођача опреме коју је Тесла користио. Један део фонда чине публикације академија наука чији је Тесла био члан. Међу књигама нису ретке ни оне које су сасвим безвредне по свом садржају, али пошто су то најчешће поклони његових поштовалаца, било из САД, било из домовине, Тесла их је све чувао, као што су у његовом архивском фонду нашла место сва писма, поруке, посетнице, чекови и рачуни уз много важнији део грађе коју чине патентни списи, научни чланци и белешке и техничка документација.

Тесла је књиге куповао (нарочито оне из науке и технике), о чему сведоче наручбенице и рачуни који се чувају у Архиви Музеја. Један део овог фонда чине поклони пријатеља, поштовалаца и сарадника, а у 145 књига уписане су посвете дародаваца.

Успутним прегледањем архивске грађе, пре свега веома обимне кореспонденције, може се у више случајева закључити да има још књига које је Тесла добио од својих пријатеља, али, због недостатка посвета, у претходним истраживањима нису могле да буду повезане са људима који су их поклонили.

(б) Серијске њубликације

Као што је случај и са књигама из његове библиотеке, периодика се сдржински може поделити у више већих група: најпре часописи из науке и технике, затим листови и ревије са друштвеним, политичким и темама из културе и уметности, и на крају забавна штампа чији удео није мали у Теслиној библиотеци.

Најпре треба рећи нешто о часописима који недостају, а за које се скоро са сигурношћу може тврдити да их је Тесла чувао, а то су они у којима је

научник објављивао своје најзначајније чланке са почетка каријере: *Electrical World* и *Electrical Engineer*. Добро је познато да Тесла није објавио ниједну књигу са својим радовима из науке, технике и проналазаштва. Сви чланци, саопштења и предавања публиковани су у периодичним публикацијама, без обзира да ли се ради о озбиљнијем или популарнијем приступу аутора, или о вишем или нижем нивоу саме публикације.

Други разлог недостајања одређених наслова у фонду периодике јесте постојање трећег сегмента Теслине библиотеке – исечака из штампе. Ова збирка је веома богата, и осим чланака из дневне штампе, садржи и комплетне радове из часописа, тако да се може сматрати како су ова два дела библиотечког фонда комплементарна по садржају. Године које „покривају“ клипинзи највећим делом су с краја XIX и почетка XX века и завршавају се са 1919. годином и издавањем Теслиних аутобиографских чланака под заједничким насловом *Моји изуми (My Inventions)* (односи се на укоричене исечке). Како опада број година и наслова часописа у клипинзима, тако расте њихов број у Теслиној библиотеци. Будући да појединачни примерци часописа најчешће садрже неки чланак о Тесли или интервју с њим, може се претпоставити да су и они били намењени књигама с исечцима, али нису у њих убачени.

Анализирајући податке може се с извесношћу закључити и шта је Тесла читао, који је период свог живота и рада посветио одређеним темама, зашто уопште не постоје у његовој библиотеци часописи из неких година, или их има у веома малом броју, због чега има пуно наслова са сачуваним само једним бројем или – насупротив томе – у много примерака.

О годиштима часописа која су пред нама може се извести следећи закључак: веома стара годишта не постоје зато што су, вероватно, и она нестала у пожару његове лабораторије у Јужној петој авенији (South Fifth Avenue) 1895. године. Међу насловима који су сачувани у по једном примерку највише има оних који садрже пригодне чланке, најчешће поводом Теслиних годишњица. У ову групу спадају и часописи који су, на пример, објављивали огласе за Теслине патенте регистроване у иностранству и које су Тесли слали из разних страних земаља његови заступници за патенте.

Осим што је сакупио часописе који третирају области за које је био заинтересован у одређеном периоду свог истраживачког и проналазачког рада, Тесла је проучавао и туђе патенте и проналаске који су се односили на одређени предмет истраживања, што потврђује и бројна архивска грађа ове врсте. О озбиљности, свеобухватности и студиозности у прилазу проблемима које је изучавао најбоље сведоче и две серије референтних часописа са анотацијама чланака из области физике и електротехнике (*Science Abstracts. Series A, Series B*). Ови наслови спадају у малобројне који су сачувани у виду потпуних годишта у релативно дужем периоду (1909-1915).

Сарадња са Хугом Гернсбаком (Hugo Gernsback), издавачем више наслова научно-популарних часописа, ревија за популаризацију технике, али и са научнофантастичним садржајем, довела је до публикавања Теслине аутобиографије у часопису *Electrical Experimenter* 1919. године. Пријатељство с другим издавачем, песником Џонсоном, имало је као резултат објављивање у часопису *The Century Magazine* 1900. године једног од најважнијих Теслиних списа који представља квинтесенцију и филозофски *credo* великог проналазача – чланка под насловом *Проблем повећавања људске енергије* (*The Problem of Increasing Human Energy*). Овај часопис, чији садржај иначе није био посвећен науци и техници, објавио је и значајне прилоге Т. Ц. Мартина о Теслином раду.

Један део периодике чине и наслови које је Тесла добијао као редовни или почасни члан разних академија наука и стручних удружења. Када буде у потпуности обрађена архивска грађа, моћи ће лакше да се повеже садржај библиотечког фонда са чланством у разним институцијама и установи које је публикације Тесла сам набављао, а које је добијао као поклон или на основу чланства.

Као и међу монографским публикацијама, у Теслиној библиотеци могу се наћи и часописи мање вредни и не тако озбиљни по садржају. Постоји доста велика група наслова који се могу сврстати у друштвенополитичке; часописи из уметности баве се књижевношћу на мање-више популаран начин, а постоје и илустроване ревије које се баве филмом и позориштем.

Свако ко је читао Теслину аутобиографију или његове интервјуе могао је да препозна у његовим опаскама, осим оштроумности, и духовитост. Да је волео шалу и смех потврђује и његова библиотека у којој је сачувано више часописа у скоро потпуним годиштима, са хумористичким садржајем и илустрованим карикатурама. Ови наслови су скоро искључиво европског порекла и потичу из Француске и Немачке.

Осим разлика у садржају, часописи се веома разликују и по графичком дизајну, илустрацијама и квалитету штампе. Ликовна опрема појединих наслова, занимљив штампарски слог и прекрасне илустрације у боји чине ову библиотеку још занимљивијом, јер осим сведочанства о ономе шта је Тесла волео да проучава и чита или само прелистава ради одмора, она пружа увид у дух епохе у којој је велики научник и проналазач живео.

(ц) *Исечци из штампе*

Најзначајнији део библиотеке Николе Тесле, са становишта историчара науке и свих оних који проучавају његов живот и рад, јесу исечци из штампе. Сложени тематски, они хронолошки прате све области Теслиног рада и интересовања; на тај начин представљају непроцењив извор информација не само по количини, него – што је још важније – на једном месту.

Њиховом заштитом од пропадања, рестаурацијом и скенирањем, а касније и каталожском обрадом, биће омогућен приступ овом веома важном извору података.

Тесла и читање

Навику да чита и љубав према књигама, а нарочито према поезији, Тесла је стекао још у родитељској кући, пошто је његов отац Милутин имао богату библиотеку с књигама на више језика. Сам је више пута понављао причу о својој страсти према књигама, од аутобиографских сећања везаних за читање у *Мојим изумима*, до обраћања члановима АИЕЕ (American Institute of Electrical Engineers) приликом доделе Едисонове медаље.

Мада је поседовао прилично велику библиотеку, Тесла је био и редовни посетилац и корисник Њујоршке градске библиотеке (New York Public Library). Сачувани су међу архивском грађом бројни реверси помоћу којих се може пратити које је публикације користио, а међу њима, пре свега, научне часописе.

Значај читања на формирање било које личности већ је много пута истицан. Када је Тесла у питању, и уколико занемаримо публикације из науке и технике којима се служио приликом рада, може бити занимљиво размотрити шта је осим њих читао и како је све то што је прочитао утицало на његове животне и научне погледе. Сви који су имали прилику да дођу с њим у контакт, дивили су се његовој ерудицији. Наклоност према читању, радозналост и фотографско памћење красили су Теслу још од дечачких дана, па ни у каснијем добу није престајао да чита и књижевна дела и часописе који садрже такве прилоге.

Иако у Теслиној библиотеци која се сада налази у Музеју нема много филозофских дела, а и оне књиге које се ту налазе Тесла је претежно добио на поклон (Бранислав Петронијевић, Руђер Бошковић), никако се не сме заборавити и занемарити њихов утицај на његов филозофски поглед на свет који је свакако водио и усмеравао креативни процес великог научника и проналазача. Није превише познато да је Тесла током студија у Прагу похађао и курс из филозофије. Сам Тесла у својој аутобиографији мало говори о том периоду, а такође се ни његови биографи нису много бавили овом темом, осим Марка Сејфера (Marc Seifer). Према његовим истраживањима, Теслино филозофско образовање одвијало се у смеру позитивистичких теорија којима је стран сваки метафизичко-теолошки приступ у третирању питања људског ума и материјалног света. Лако се може препознати утицај проучавања Декарта (Descartes) на Теслино механицистичко схватање човека као аутомата.

Филозоф чији се опус такође може посматрати у оквиру позитивистичких погледа на свет је и Херберт Спенсер (Spencer) чије име Тесла цитира у свом есеју *Проблем повећавања људске енерџије (Problem of Increasing Human Energy)* (његова дела су, према ранијим пописима, постојала у Теслиној библиотеци). Исто тако, нису сачувана дела Т. Х. Хакслија (Huxley), познатог заговорника теорије еволуције, али и творца појма агностицизам.

Утицај позитивистичких учења на Теслу није се огледао само у његовом погледу на свет, него се може пратити и у општем етичком ставу који је Тесла заступао: радити на добробит човечанства. На жалост, његов највећи пројекат, за који је велики научник мислио да ће бити од највеће користи целом човечанству – светски систем бежичног преноса – остао је само недоsegнути циљ.

NIKOLA TESLA'S PERSONAL LIBRARY

Summary

The paper deals with the genesis of Nikola Tesla's personal Library, its stock, the degree of the processing of the library stock, the way of keeping and presentation. The stress is also put on the importance of the stock for Tesla himself and his work and on the other side how the library stock may be of help to the researchers who study the work of this great man. The attention shall also be paid to the professional processing of the funds as well as to the way to preserve it for the later generations of users.

Vesna Radojević

Изложба
КЊИГЕ ИЗ ТЕСЛИНЕ ЛИЧНЕ БИБЛИОТЕКЕ

Календари и алманаси из Теслине библиотеке
Calendars and almanacs from Tesla's library

BAKLAN
ВЕЛИКИ-ИЛИСТРОВИНИ
КАЛЕНДАР-ЗА ДВА ГОДИНА

LIČKI KALENDAR
1933
КОМ. ПР. П.
КОМ. А. ЛОКА ЗАПИСА И ЗАПИСИ

ОТАЏБИНА
КАЛЕНДАР
1916

10 150 година од рођења Николе Тесле

Парохијански дом у Смиљану у коме је рођен Никола Тесла и црква Св. Петра и Павла у којој је кршћен (са алманасима из његове личне библиотеке)